

Margaretica

Et nationalt epos om dronning Margrete 1. fra 1573*

AF KAREN SKOVGAARD-PETERSEN

Dronning Margrete 1., der levede fra 1353 til 1412, hyldes med rette som en af danmarkshistoriens store regenter – senest i den store film der bærer hendes navn.¹ Hun var en magtpolitiker af Guds nåde, og det lykkedes hende i 1397 at samle de tre nordiske riger i Kalmarunionen, som bestod frem til 1523.

Til gengæld er det temmelig ukendt at Margrete er hovedperson i et stort nationalt epos, *Margaretica*, der udkom i Frankfurt am Main i 1573, 50 år efter Kalmarunionens ophør. Det er forfattet af den danske digter Rasmus Glad (1526-1582) – eller Erasmus Lætus, som han kaldte sig på latin – og det er en dansk pendant til de store klassiske epos'er *Iliaden* og *Odysseen*, og først og fremmest *Æneiden*. Digtet består af 6666 vers inddelt i 10 bøger. Lætus dedicerede det til dronning Elizabeth af England (reg. 1558-1603) – med henvisning til ligheden mellem de to store dronninger.

Når *Margaretica* i dag er forsvundet ud af den almindelige bevidsthed, skyldes det formodentlig at det hører til i en ganske bestemt historisk situation. Det er et indlæg i en aggressiv dansk-svensk polemik, skrevet i kølvandet på Syvårskrigen mellem Danmark og Sverige i årene 1563-1570. Digtet er simpelt hen et raffineret, antisvensk smædeskrift og både tidsbundet og partisk – men det gør det bestemt ikke mindre fascinerende. *Margaretica* er desuden skrevet på latin, som de færreste læser i dag. Latin var dengang et fælles skriftsprog på tværs af de europæiske landegrænser, og i Danmark har vi en rig og kun delvist udforsket latinsk litteratur fra 15- og 1600-tallet.

Men hvorfor udgive et stort latinsk epos om dronning Margrete i 1573? Og hvordan kunne det provokere svenskerne? Svaret handler om Kalmarunionen, om dansk-svensk rivalisering, om historiebrug og nationale symboler og om udnyttelse af det trykte medium i den nationale propagandas tjeneste.

Kalmarunionen mellem Danmark, Norge og Sverige, som Margrete lagde grunden til i 1397, var regeret af danske konger. Selv om unionen formelt varede frem til 1523, kneb det allerede fra midt i 1400-tallet alvorligt med svenskernes lyst til at acceptere den

danske overhøjhed, og resten af unionsperioden var præget af uro og oprør blandt svenskerne.

Efter unionens ophør var forholdet mellem Danmark og Sverige yderst anspændt. Den nye svenske konge Gustav Vasa (reg. 1523-1560) havde travlt med at lægge afstand til unionstiden og den tidligere afhængighed af Danmark. Efterhånden spidsede det til i en slags kold krig, og her spillede historieskrivningen en afgørende rolle.

Det gjaldt først og fremmest en stor Sverigeshistorie, der udkom i 1554. Forfatteren, Johannes Magnus (1488-1544), fører her svensk historie helt tilbage til Noahs sønnesøn, som bosatte sig i Sverige 88 år efter Syndfloden og lagde grunden til goternes stolte rige.

Men hånd i hånd med fejringen af den lange, gloriøse svensk-gotiske historie, går Johannes Magnus' skånselsløse kritik af den danske nabo på de små, skravlede øer syd for Sverige. I Magnus' øjne har danskerne gennem hele historien vist sig listige, feje, upålidelige, grådige – og det kulminerer med Margrete og Kalmarunionen og de danske unionskonger i 1400-tallet. En anden af de mange uretfærdigheder som danskerne har gjort sig skyldige i, er annekteringen af Skåne, Halland og Blekinge, som ifølge Johannes Magnus rettelig er svenske – hvad de jo også senere blev, men det var først i 1658.

Johannes Magnus' Sverigeshistorie kaldte på en reaktion fra dansk side, særligt da den danske regering blev klar over at værket, skrevet på latin som det var, blev læst og beundret i udlandet og endda blev brugt af den svenske kronprins Erik (Erik 14., reg. 1560-1568) som led i hans frieri til dronning Elizabeth af England i 1559. Derfor forfattede historikeren Hans Svaning (ca. 1500-1579), efter aftale med den danske regering, et modsvar til Magnus. Heri gendrev han ikke bare en række konkrete påstande i Magnus' Sverigeshistorie, men rettede også opmærksomheden på Kalmarunionen, nærmere bestemt den danske kong Hans, der regerede fra 1481 til 1513. Og hos Svaning fortælles historien med modsat fortegn af Magnus: Kong Hans søger tappert at fastholde de oprørske

C. ERASMI MI-
CHAEII LAETI,
MARGARETICORVM:

HOC EST,

De conflictu Gotthico: in quo MARGARE-
TAE Danorum Reginae auspicijs, ALBER-
TVS Megapolensis Sueciae Rex captus
regnoq; exutus est:

LIBRI DECEM.

AD

Serenissimam atq; Illustrissimam *ELIZABETHAM*,
Angliae, Franciae & Hyberniae Virginem REGINAM.

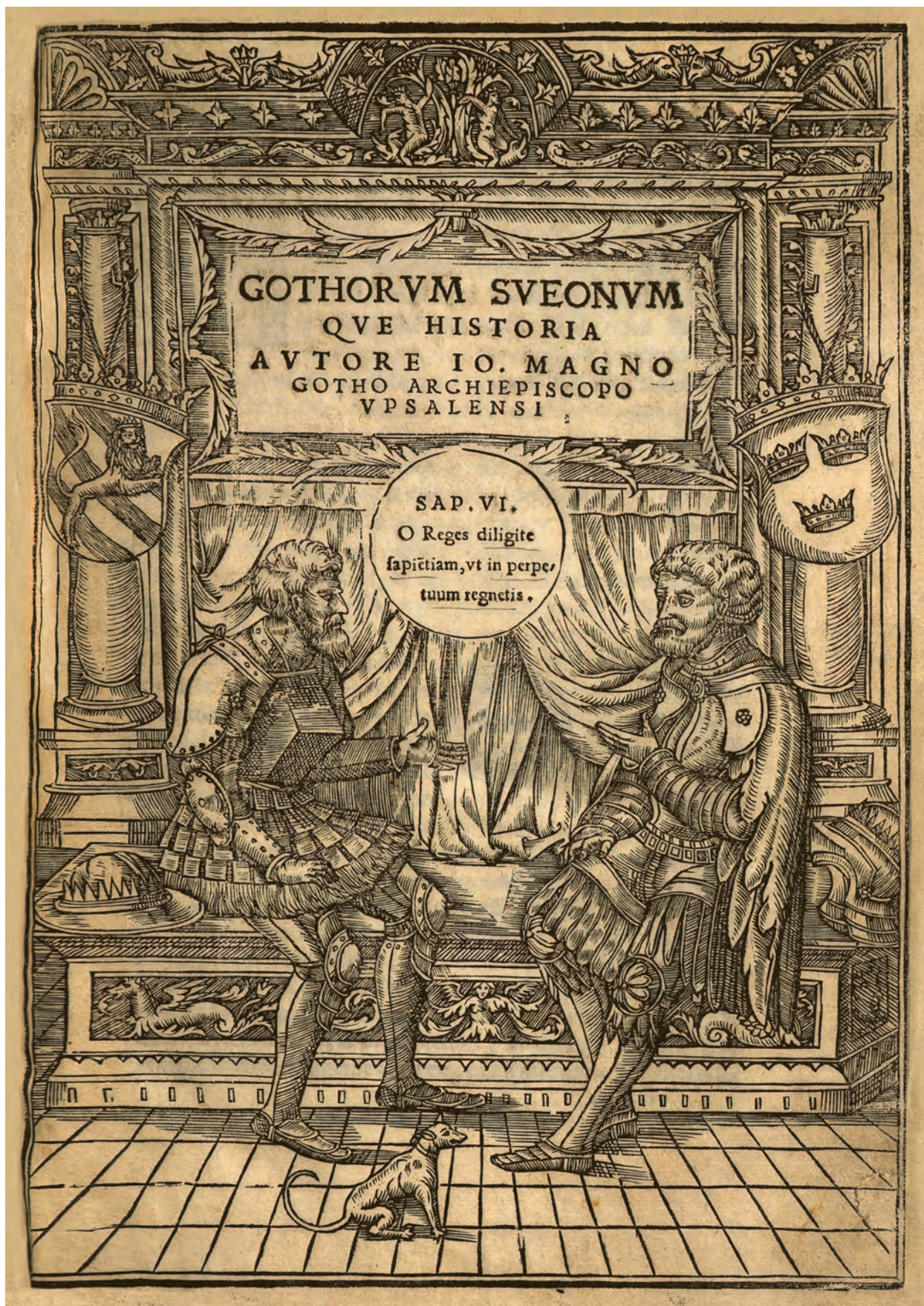
FRANCOFORTI AD MOENVM,
Cum Gratia & Priuilegio Imperiali ad Decennium,

M. D. LXXIII,

LN 671

ex 2

Den ordrige titel lyder i oversættelse: Margaretica. Om den gotiske krig i hvilken Albrecht af Mecklenborg, Sveriges konge, under danskernes dronning Margretes øverste ledelse, blev taget til fange og berøvet magten. 10 bøger. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Som katolsk ærkebiskop måtte Johannes Magnus forlade Sverige ved reformationens indførelse, og han skrev sin store Sverigehistorie i Polen og Italien. Værket er en pendant til Saxos Danmarkshistorie. Det blev udgivet af broderen Olaus Magnus i Rom i 1554, 10 år efter Johannes Magnus' død, og genudgivet allerede i 1558 i Basel.

I 1569 oplevede Lætus, der var søn af en herredsskriver og altså stammede fra forholdsvis beskedne kår, den usædvanlige ære at blive adlet af Frederik 2. Her ses Lætus' våbenskjold, som han lod afbilde i *Margaretica* på bagsiden af titelbladet. De tre svaner i våbenskjoldet symboliserer poesien – svanen var digterguden Apollons fugl. Med adlingen har Frederik 2. villet gøre Lætus til sin hofdigter. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

og upålidelige svenskere i det 'højtidelige forbund', altså Kalmarunionen.²

I Sverige var man samtidig bekymret over at den danske konge var begyndt at føre de tre kroner i sit våben. Det kunne i svenske øjne opfattes som et ønske om at genoprette Kalmarunionen. Kort sagt, det føg med beskyldninger og trusler mellem de to lande, og i 1563 kom det til åben krig. Den varede frem til 1570 og blev både brutal og bekostelig for begge lande, men endte nærmest uafgjort.³

Efter krigen blev dansk-svenske smædeskrifter forbudt. Det var de internationale fredsmæglere opfattelse at den slags skrifter havde bidraget afgørende til at forværre forholdet mellem de to lande. Og forbuddet virkede faktisk. Fra begge sider udøvede man herefter en form for selvrenselse og var opmærksom på ikke at sværte naboen til i trykte skrifter.

Men Erasmus Lætus' *Margaretica* er en opsigtsvækkende undtagelse. Her svarer Lætus igen på den svenske historiker Johannes Magnus' bagvaskelser, og han gør det med samme ondskabsfulde mønt.

Margaretica handler om slaget ved Falköping i Väster Götland i 1389 hvor den danske hær under dronning Margrete besejrede den svenske modstander anført af kong Albrecht (reg. 1364-89). Dette slag banede vejen for Kalmarunionen i 1397, så alene emnet har været en grov provokation. Herved fik Lætus mindet om det langvarige danske herredømme over svenskerne i Kalmarunionen.

I det hele taget er skildringen af svensk og dansk sort-hvid. Overalt er Margrete den ansvarsbevidste og gudfrygtige leder, der lytter til sine rådgivere og kun nødigt går i krig. Omvendt er den svenske kong Albrecht tyrannisk og magtsyg og bralrer op om de latterlige danskere, som kan besejres så let som ingenting. Ham møder vi ved drikkebægrene, mens Margrete rådfører sig med sit rigsråd. – Men hovmod står for fald, og Albrecht og hans hær lider et knusende nederlag til den tapre og veldisciplinerede danske modstander, der ved at de skylder Gud deres sejr.

Selv om *Margaretica* handler om slaget i 1389, er det fuldt af hentydninger til den netop overståede Syvårskrig i 1560'erne. Det er fx i digtet kong Albrechts mål at erobre Skåne – ligesom Skåne indgik i Erik 14.'s krav under Syvårskrigen. Digtets krigsskildring er et billede på Syvårskrigen, der derved indirekte kommer til at fremstå som en langt mere overlegen dansk sejr end den faktisk var.

Kalmarunionen spiller en særlig rolle i *Margaretica*. Her kan Lætus udnytte sine litterære forbilleder, især Vergils *Æneide*, det store romerske epos om Roms grundlæggelse, skrevet i 20'erne f. Kr. som en hyldest til kejser Augustus.

I en central scene besøger Æneas underverdenen. Her møder han sin afdøde far, som viser ham en lang række store helte – Romulus, Scipio, Pompejus, Cæsar, Augustus og mange andre der med tiden skal komme til at præge Roms historie. Herefter forstår Æneas at han skal lægge grunden til det mægtige Romerrige. Han er klar til at tage kampen op mod de lokale folk i Italien, og sidste del af digtet handler om kampene mod dem.

Helt siden antikken havde *Æneiden* haft status som det ypperste digterværk. I renæssancen i 14-1500-tallet blev utallige episke digte skrevet som hyldest til europæiske konger og fyrster i mere eller mindre tæt efterligning af *Æneiden*. I dansk sammenhæng er *Margaretica* det nærmeste vi kommer en pendant til *Æneiden* – men holdt i et helt anderledes aggressivt toneleje end billedet. Lad os kaste et blik på de to digtes indledninger, både på deres latinske originalsprog og i dansk oversættelse:

REFUTATIO
CALVMNIARVM CVIVS-
DAM IOANNIS MAGNI GOTH
VPSALENSIS, QUIVS IN HISTORIA SVA AC
famosa oratione Danicam gentem incesit: ad sereniss
simum Illustrissimumque Principem ac Dominũ
D. Fridericum eius nominis secundum, Da-
norum, Noruagicorum, Vandalorum
ac Gothorum Regem &c.
Dominum suum cle-
mentissimum,
scripta
A
PETRO PARVO ROSEFONTA
NO, EQVITE DANO.

HVIC ACCESSIT CHRONICON SI-
ue Historia Ioannis Regis Daniæ, in declarationem eius-
dem refutationis, unã cum sententia illa iudiciali, quam
duorum regnorum Daniæ atque Noruagiæ Patres, Anno
1505. die Iulii prima, Calmarniæ, contra Stenonem
Sture eiusque complices tulerunt, cum Maxi-
milliani Romanorum Regis confirma-
tione, ab eodem autore olim
collecta atque iam
recens ædis
ta.
Anno 1560.

Tempus Fert Rosas.
Johannes Stephanus.

Hans Svanings *Refutatio calumniarum cuiusdam Ioannis Magni* (Gendrivelse af den bagvaskelse som en person ved navn Johannes Magnus har fremsat) udkom sammen med Svanings skildring af kong Hans' historie i 1561. Værket blev udgivet under pseudonymet Petrus Parvus Rosefontanus og med trykkeåret 1560. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Vergils værker udkom i en mængde udgaver i 1500-tallet. Her ses titelbladet til en udgave trykt i Paris i 1512. *Æneiden* fortæller om trojaneren Æneas, der sammen med sine mænd flakker hjemløs rundt på havet efter Trojas fald, men efterhånden forstår, gennem budskaber fra guderne i drømme, at han skal slå sig ned i Italien.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
 Italiam, fato profugus, Laviniaque venit
 litora, multum ille et terris iactatus et alto
 vi superum saevae memorem Iunonis ob iram
 multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,
 inferretque deos Latio, genus unde Latinum,
 Albanique patres, atque altae moenia Romae.
 Musa, mihi causas memora ...
 (*Aen.* 1.1-8)

*Krig og en mand, som jaget af Skæbnen fra Troiske
 strande
 først kom her til Italiens land og Laviniums kyster,
 synger jeg om. Han døjede svært til lands og på havets
 dyb i Gudernes vold og ved Junos stædige grumhed,
 udstod meget i krig for til sidst at grundlægge byen
 og bringe Guder til Latiums land. Latinerne stammer
 fra ham, og de gamle i Alba og Romas knejsende mure.
 Muse, fortæl mig grunden, hvad magt det var der blev
 krænket⁴*

Alberti Sueonum fremitusque ac praelia Regis,
 Magnanimosque Duces, excitaque gentibus arma
 Fortuneque dolos canimus, populumque ferocem
 Consertamque manu pugnam, quo Dania bello
 Imposuit rigidis haud mollia vincula Gotthis.
 Musa mihi causas tantique exordia belli, ...
 (*Margaretica* 1.1-6)

*Om Albrecht, svenskernes konge, vil jeg synge, om hans
 hidsige råb og slagsmål; om ædle ledere, om hele folk der
 greb til våben og om den lunefulde skæbne; jeg vil synge
 om et grusomt folk og om et voldsomt slag, hvori Dan-
 mark fik lagt de stridbare goter i kraftige lænker. Muse,
 fortæl mig om grunden og begyndelsen til denne store
 krig...*

I begge digte rekapituleres hele handlingen ganske kort i de allerførste vers. Vergil fortæller at han vil synge om en mand, altså Æneas, der måtte stå meget igennem inden han nåede Italien og kunne lægge grunden til det der engang skulle blive Rom. Derefter anmoder han musen om inspiration, sådan som man også kender det fra *Iliaden* og *Odysseen*. Og Lætus følger trop. Han skitserer hvordan hans digt skal handle om kong Albrechts og svenskernes velfortjente nederlag og beder derpå med Vergils ord, *musa mihi causas*, musen om hjælp.⁵

Margaretica bugner af lån fra *Æneiden*. Margrete selv er skildret som en kvindelig pendant til Æneas, en ansvarsbevidst, retsindig, from og modig leder. Selve den centrale scene hvor Æneas får udpeget de fremtidige romerske helte, har også en parallel i *Margaretica*. Den foregår dog ikke i underverdenen, men i en drøm.

Om natten efter at Margrete er blevet underrettet om Albrechts krigstrusler, ligger hun vågen af bekymring, usikker på hvordan hun bedst beskytter sit folk – en situation der genkalder scener hvor Æneas på samme måde ligger søvnløs, tyngt af ansvaret for sine mænd. Da hun omsider falder i søvn, viser hendes afdøde mand Håkon sig for hende i en drøm. Han opfordrer hende til at tage kampen op, både fordi svenskerne har mange ugerninger på samvittigheden, og fordi der venter en storslået fremtid.

Den fremtid skildrer Håkon derpå i skikkelse af de seks kommende regenter: efter hende selv følger Erik af Pommern, Christoffer af Bayern, Christian 1., kong Hans, Christian 2. – altså Kalmarunionens danske konger. Håkons skildring svarer til hvordan Æneas i underverdenen får udpeget de kommende romerske helte af sin far. Både Æneas og Margrete

I.
C. ERASMI MICHA-
ELII LAETI,

MARGARETICORVM

LIBER I.

LBERTI Sueonū fremitusq; ac prælia Regis,
Magnanimosq; Duces, excitaq; gentib. arma
Fortuneq; dolos canimus, populumq; ferocē
Confertamq; manu pugna, quo Dania bello

I mposuit rigidis haud mollia vincula Gotthis.

M usa mihi causas tantiq; exordia belli,

F atorumq; vices memora: quid in arma potentem

A rctoi lateris, fortissima pectora, gentem

I mpulit, ac meritis immerfit cladibus vrbes?

S cilicet audaci cum iam superanda Gradiuo

A ut delenda fuit Stygio gens ædita partu,

O ttomani soboles: quæ circum ditia ponti

L ittora crudeles populis immittere dextras

C ertat, & immani cumulare cadauera bello:

B ella geri placuit: quæ nec sua præmia facto

S int habitura: nec optatos inferre nepotes

I mperij sue queant, firmisue adiungere regnis.

A

Hæc

Den første side af *Margaretica*. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Gerrit van Honthorst: Kong Albrecht overrækker den svenske krone til dronning Margrethe 1. i 1389. Foto: Henrik Schurmann og Nationalmuseet – Kronborg Slot.

forstår nu at de må adlyde den guddommelige vilje og gå i krig. Det er forudsætningen for den storhed de skal lægge grunden til, henholdsvis Romerriget og Kalmarunionen.

At gøre Kalmarunionen – den af svenskerne så forhadte union – til en pendant til selveste Romerriget, der i renæssancen nød en status som indbegrebet af et magtfuldt imperium og et civilisatorisk højdepunkt, har været en udsøgt ondskafuldhed over for den svenske nabo. Det var en påmindelse om deres tidligere underlegenhed, som samtidig kunne få den netop overståede Syvårskrig til at fremstå som en langt større dansk sejr end den faktisk var.

Lætus skrev utvivlsomt *Margaretica* i forståelse med den danske regering. Digtet er et udtryk for ledende kredses ønske om både at hævde Danmarks overlegenhed og at sætte Sverige i dårligt lys, i klar strid med fredstraktatens forbud mod smædeskrifter. Der har tydeligvis stadig været behov for et værdigt modstykke til Johannes Magnus' Sveriges historie, og som epos i traditionen fra *Æneiden* rangerede *Margaretica* i litterær prestige helt på linje med den svenske nationalhistorie.

Selve emnet, dronning Margretes sejr over kong Albrecht, var yderst velvalgt som provokation, for Kalmarunionen var stadig et ømt punkt for svenskerne. Det vedblev unionen at være helt ind i 1700-tallet. Dengang som nu var national historie et følsomt emne, og den vedvarende kolde krig mellem Danmark og Sverige – der af og til brød ud i åben krig – blev i

høj grad udkæmpet i historieskrivningen. Også i billedlige fremstillinger af nationalhistorien vandt den indpas: Godt 60 år efter Lætus' *Margaretica*, i slutningen af 1630'erne, malede Gerrit van Honthorst på bestilling af Christian 4. dette billede, der forestiller den svenske kong Albrecht knælende for dronning Margrete efter sit ydmygende nederlag. Billedet indgik i en stor serie af malerier med danmarkshistoriske motiver, som skulle hænge i festsalen på Kronborg. Projektet blev dog aldrig fuldført.⁶

Erasmus Lætus' store epos om dronning Margrete 1.s sejr over den svenske kong Albrecht i 1389 er et bemærkelsesværdigt værk i denne langvarige dansk-svenske historiestrid. Og på sine egne polemiske præmisser er det et vellykket bud på en dansk *Æneide*.

Litteratur

- Houkjær, Ulla og H.D. Schepele: *The Kronborg series. King Christian IV and his pictures of early Danish history*, København: Royal Museum of Fine Arts Copenhagen 1988 (*Kobberstiksamlings billedhefter*, bd. 6).
- Ilsoe, Harald: »Omkring Hans Svanings Refutatio og Chronicon Ioannis«, i *Historisk tidsskrift* 12. rk. 6, 1972, s. 21-58.
- Jensen, Frede P.: *Danmarks konflikt med Sverige 1563-1570*, København: Den Danske Historiske Forening 1982 (*Skrifter udgivet af Den Danske Historiske Forening*, bd. 12).

- Johannesson, Kurt: *Gotisk renässans: Johannes och Olaus Magnus som politiker och historiker*, Stockholm: Almqvist & Wiksell International 1982.
- Magnus, Johannes: *Historia de omnibus Gothorum Sueonumque regibus*, Rom: Johannes Maria de Viottis 1554.
- [Svensk oversættelse:]
- Magnus, Johannes: *Göternas och Svearnas Historia*. I översättning av Kurt Johannesson, med kommentarer av Kurt Johannesson och Hans Helander, Stockholm 2018 (*Kungl. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens handlingar. Handlingar. Historiska serien*, bd 35).
- Lætus, Erasmus: *Margareticorum: Hoc Est, De conflictu Gothico: in quo Margaretae Danorum Reginae auspicijs, Albertus Megapolensis Sueciae Rex captus regnoque exutus est Libri Decem*. Frankfurt am Main: Sigismundus Feyerabend, 1573.
- Skovgaard-Petersen, Karen: »Erasmus Lætus' Margareta — et bidrag til den dansk-svenske pennefejde i det 16. årh.«, i *Historisk Tidsskrift* 1987, s. 209-37.
- Skovgaard-Petersen, Karen: *Erasmus Lætus' Margareta. Klassisk epos og dansk propaganda*, København: Museum Tusulanums forlag 1988 (*Studier fra Sprog- og oldtidsforskning*, nr. 312).
- Skovgaard-Petersen, Karen: »Glemt epos om Margrete den 1. er ætsende, antisvensk propaganda på latinske vers«, i *Videnskab.dk. Forskerzonen*, 4.12.2021.
- Svaning, Hans: *Refutatio calumniarum cuiusdam Ioannis Magni*, [København: Cph. Barth 1561]. (Udg. under pseudonymet Petrus Parvus Rosefontanus med trykkeåret 1560).
- Vergils Aeneide*, oversat af Otto Steen Due, Viby: Centrum 1996.

Noter

- * Artiklen er en udvidet version af Skovgaard-Petersen 2021.
1. *Margrete den Første*, 2021, instrueret af Charlotte Sieling og med Trine Dyrholm i titelrollen.
  2. Svanings *Refutatio* og dens komplicerede tilblivelseshistorie er behandlet af Ilsøe 1972.
  3. Om den nordiske Syvårskrig, se Jensen 1982.
  4. Oversat af Otto Steen Due (*Vergils Aeneide* 1996). Oversættelsen af *Margareticas* indledning er min egen.
  5. I digtets indledning låner Lætus også fra et andet indflydelsesrigt romersk epos, Lucans *Pharsalia* (ca. 65 e. Kr.). Se Skovgaard-Petersen 1988.
  6. Billedserien er behandlet i Houkjær og Schepelern 1988.

